

ŞEİRLƏRDƏ YAŞAYAN ŞAİR ÖMRÜ - MƏMMƏD ARAZ VƏ YA GÜLXANIM FƏTƏLİQIZININ “MƏMMƏD ARAZLI GÜNLƏRİM” KİTABININ SEHRİNDƏ

Şair olmaq, təbii ki, heç də asan məsələ deyil. Əgər bu yolu tutmusansa, yarı yolda kağızını, qələmini qoyub qaçmamalısan. Belə ki, əsl şair olmaq üçün dözümlü, səbir, təpər, hünər, mətanət və dəyanət lazımdır, bunların hamısı əgər bir şairdə cəmləşirsə, o şair əsl şairdir. Bir də ən əsası, şair xalqın, millətin sözcüsü olmalıdır. Bəzən bir millətin dili lal olanda onu oyaatmaq, onun əvəzindən onun duyğularına töcüməçilik etmək vəzifəsi şairin üzərinə düşür. Şair su kimi şəffaf olmalıdır, insan ürəyinin qupquru səhralara döndüyü zaman bir şeiri ilə onun ürəyinə yol tapmalı, su səpməli, onun yanan qəlbini sərinlətməli və ona dözümlü, taqət verməlidir. Xalq şair olmasa da, şair xalq olmalıdır. Özünü millətinin, millətinə mənsub olan hər bir fərdin, hətta lazım gələndə dünyanın da yerinə qoymalıdır. Bəzən özünü dünya hesab edib fikirləşməlidir ki, bu dünyanın axırı hara gedir və bu düşüncələrin nəticəsində “dünya sənin, dünya mənim, dünya heç kimin” deyərək bəşər övladını hərislikdən, artıqtamahlıqdan, acgözlükdən uzaq olmağa səsləməlidir. Şair bəzən Uca Allahla onun xələq etdiyi insan arasında körpü rolunu da oynamaqdadır. “Ya Rəbbim, bu dünya Sən quran deyil” deyərək bəşəriyyəti Allaha tapşırır, hətta bunun üçün Allaha yalvarır. Əsl şairlər, şübhəsiz, cənnətlidir, çünki onlar xalq üçün yaşayır, xalq üçün ölüm yatağına düşür və insanların qəlbində əbədi yaşayırlar. Eyni ilə bu gün haqqında yazı yazmaq cəsarətini göstərdiyim böyük ustad kimi. Əsl şairlik nə qədər çətindir, əsl şairi anlamaq, anlatmaq, onun dəryasına baş vurub zirvəsinə boylanmaq da bir o qədər çətindir. Allahın izniylə bu çətin işin də öhdəsindən layiqincə gəlməyə çalışacağam. Təbii ki, o böyük ustadın böyüklüyünə sığınaraq.

İndi isə bu qədər kriteriyalarını sayıya bitirə bilmədiyim əsl şairlik vəzifəsinə çoxdan yetmiş bir insan haqqında yazacağam. Böyük ustad, xalq şairi, xalqın şairi Məmməd Araz haqqında. Bu işdə mənə Məmməd Arazın xanımı, rəhmətlik Gülxanım Fətəliqızının “Məmməd Arazlı günlərim” adlı xatirə kitabı kömək edəcək.

Bu kitab ilk olaraq 2008-ci ildə “Zəkiöglü” nəşriyyatında çap edilmişdir. Yeni nəşri isə bu il “Xan” nəşriyyatının “Xatirə Ədəbiyyatı” silsiləsinin 57-ci sayı olaraq nəşr edilib, 204 səhi-

fədən ibarətdir.

Kitabın ilk səhifələrində böyük şairin rəsmi yer almışdır. Bu, bizim kim haqqında, hansı böyük şair haqqında nə oxuyacağımızı barədə bizi məlumatlandırır, bunu anlamamızın kömək edir. Sonra isə böyük şairin xanımının xatirələri ilə tanışlıq başlayır. İlk olaraq müəllif özündən, həyatının ilk illərindən, təhsil aldığı illərindən və pedaqoji fəaliyyətindən bəhs edir. Sonra isə tanışlıq növbəsi Məmməd Araz çatır.

Səhifələr təkcə Gülxanım Fətəliqızının yaddaş xəzinəsində saxlanılan xatirələrlə məhdudlaşmır, biz burada xalq şairimizin kiçik xatirələrinə, publisistik yazılarında bir hissəyə, məktublarına, ərizələrinə, çağırışlarına, hər dəfəsində onun böyüklüyünə hörmət və heyranlıqla yanaşan oxucularının gözəl rəylərinə də rast gəlirik.

Hamımızın bildiyimiz kimi, Məmməd Arazın əsl soyadı İbrahimovdur, yəni Məmməd İbrahimov. O, 14 oktyabr 1933-cü ildə Şahbuz rayonunun Nursu kəndində anadan olmuşdur. Burada orta məktəbdə təhsil aldığı zaman atası İnfil kişiylə şər atılır, bu böhtanın nəticəsində Sibirə sürgün edilir və orada onun ömür payının düz 10 ili hədəyə gedir. Nəticədə, zəhmətkeş İbrahimovlar ailəsi “xalq düşməninin ailəsi” damğası ilə yaşamağa məruz qalır. Yeniyetmə Məmməd 7-ci sinfə qədər Nursu kəndində, sonrakı sinfləri isə rayonun Kənd Şahbuz kəndində təhsil alır. Lakin bu illərdə də onu “xalq düşməninin oğlu” damğası tərktəmir. İllərlə o, bu damğa ilə bağlı çətinliklər yaşayır. Partiya sıralarına daxil olması və vəzifəyə təyin edilməsi isə onun üçün çox baha başa gəlir, demək olar ki, bu vaxt onun həyatında möcüzə baş verir. Məktəbi bitirdikdən sonra o, ali təhsil almağa başlayır. Bu illərdə gənc Məmməd şəhər həyatına öyrəşir, eyni zamanda ədəbi fəaliyyətini davam etdirir. Pedaqoji İnstitutun tələbəsi olmaqla bərabər Şahbuzda kənd məktəbində müəllim vəzifəsində də işləyən Məmməd şair yazmağa necə başladığını xatirələrində əks etdirir. Onun yazdıqlarından görünür ki, Kənd Şahbuz kitabxanasında dahi xalq şairimiz Səməd Vurğunun kitabını aldıqdan sonra Nursu kəndinə, evlərinə qayıdır və yol üstündə istirahət edərkən kitabın bir səhifəsini vərəqləyir. Həmin səhifədən oxuduğu bu misra onu, necə deyərlər, məst edir: “Yenə gördüm səni, Dilcan dərəsi...” Bundan sonra oda həvəslənərək şeiriyyətə addım atır: “Yenə gördüm səni, Nursu dərəsi...”

Xatirələrində böyük şair pedaqoji fəaliyyətindən geniş bəhs edir. Coğrafiya müəllimi olan bu gənc insan şagirdlərinə coğrafiya fənnini sevdirdi. Ona məktəbdə həmçinin kimya müəllimliyi də həvalə edilir. Gənc müəllim Məmməd nə qədər tərəddüd etsə də, bu fənni də tədris etməyə məcbur olur. O, dərslərlə bərabər eyni zamanda şagirdlərini şeiriyyətə də həvəsləndirir. Həvəskar şair olan Məmməd bu illərdə püxtələşərək əsl şair olmaq üçün özünü hazırlayır.

Ali təhsil aldığı illərdə ədəbi mühitlə sıx əlaqədə olan Məmməd Ara-

zın evində tez-tez şairlər qonaq olar, hətta böyük şair Əli Kərim onun evində bir neçə gün qonaq da qalmış. Məmməd Arazın ömür-gün yoldaşı ilə ailə qurması da bu illərə təsadüf edir. Tam olaraq 8 noyabr 1954-cü ildə Məmməd Araz Gülxanım xanım ilə ailə qurur. Bu illərdə onların İradə və Şəlalə adlı qızları dünyaya gəlir. Lakin yeni ailəyə bədbəxtliklər də üz verir. İbrahimovların körpə əkiz oğulları həyata çox erkən, heç ağılları kəsmədən vada etməli olur. Məmməd təskinliyi məsləyində və əlindən buraxmadığı, daha möhkəm istəklə, məhəbbətlə sıxdığı qələmində tapır. Şairin ilk kitabı 1959-cu ildə çap edilən “Sevgi nəğməsi” kitabı olur. Şeiriyyətə vurğun olan xalqın kitabına yüksək tələbatı nəticəsində kitab bir neçə gün ərzində satılır və bitir. Xalqın Məmməd Arazı tanıması və onunla qəlbən yaxınlaşması da bu kitab və ardından gələn kitablarla daha da özünü büruzə verir.

Gülxanım xanım xatirələrində ata yurdu Qubaya və Məmməd Araz yurdu Naxçıvana səfər etdiklərindən yazır. Qərbi Azərbaycan sərhədinə yaxınlaşanda həmişə mənfur qonşularını olan ermənilər Məmməd Arazı diqqətlə baxmış və ondan səfərləri ilə bağlı “raport” tələb edəmişlər. Böyük şair Batabatdan Qərbi Azərbaycana hər baxanda “Təəssüf ki, o tərəflər Ermənistan torpağı sayılır” deyərmiş.

Bir millətin, yaşı tarixin dərinliklərinə kök atmış bir dövlətin üç qolunun bir-birindən (qərbi, şimali, cənubi) ayrılışından Araz çayının sahilləri buna görə həmişə Məmməd Arazı düşündürüb. Təbii ki, buna görə də Məmməd İbrahim adı ilə ədəbiyyətə qədəm qoyan şair təxəllüs kimi Araz adını götürür. Maksim Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutunda ikiillik təhsil alan şair tezliklə məktublarında öz yazılarında da bəhs edəcəkdi. Məktubların birində o, Araz sahillərində başlayan millət həsrətindən tez-tez yazır, özü də bununla bağlı şeirlər yazdığını, xarici yazıçılara sətiri tərcümə ilə oxuduğunu bildirir, ailəsindən, övladından uzaq olduğunu kədərlə qələmə alır və buna heyfşilənirdi. Yay aylarında ailəsi Moskvaya gələr və Məmməd Araz ailəsi ilə birlikdə Moskvada yay günlərini keçirirdi. Yaşadığı mənzilin otaqları heç də yaxşı şəraitdə olmasa da, bu, gənc şairin coşub-çağlayan ilhamına mənfə təsir edə bilməzdi. Məmməd İbrahimi Məmməd Araz edən, onu polad kimi bərkidən üzləşdiyi çətinliklər, gördüyü haqsızlıqlar, birdə bir çayın bu sahiləndəki qardaşın o biri sahiləndəki qardaşına, doğmalarına, əzizlərinə həsrətlə baxmasını görmək idi. Bu çətinliklər nəinki onu ruhdan salır, əksinə ilhamını coşdurduqca coşdururdu. Lakin Yazıçılar Birliyində, həmçinin işlədiyi və ya işləmədiyi qəzet və jurnallarda onun haqqında tez-tez haqsız tənqidlərin olduğunu eşidər, oxuyar və bu hal onun ruhuna təsirsiz ötürməzdi. Bunun nəticəsində bəzi hallarda gündə vərəq-vərəq, qalaq-qalaq şair yazar, bəzən isə həftələrlə, aylarla yazı masasına yaxınlaşmazdı. Bütün bunların səbəbi yenə də haqsızlıqlar, üzləşdiyi süni yarılmış çətinliklər idi. La-

kin bu həyat, heç kimin olmayan, heç kimə qalmayan bu dünya Məmməd Arazı üzləşdiyi çətinliklər nəticəsində bu səviyyəyə, şairliyin zirvəsinə gətirib çıxaracaq.

Məmməd Araz institutu bitirdikdən sonra Bakıya qayıdır, burada bir sıra qəzet və jurnallarda, habelə “Ulduz” jurnalında məqalələrini, şeirlərini dərc etdirir, sonuncu adını çəkdiyim jurnalda vəzifəyə təyin edilir, bu vəzifəni layiqincə yerinə yetirməyi ustalılıqla bacarır. Bir müddət keçmiş səbəbi olmadan onu bu jurnalda tutduğu vəzifədən də kənarlaşdırmalı olurlar. Buna baxmayaraq şair yenə də ruhdan düşmür, “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində redaktor müavini vəzifəsinə təyinat alaraq orada işini davam etdirir. O, bu vəzifədə çalışarkən həm özünün, həm də qəzetin adına xələl gətirməmək üçün bütün qüvvə və bacarığını sərf edir. Ancaq 20-ci yüzilliyin 70-ci illərinin əvvəllərində mətbuatda gündəm olan “Nəriman Nərimanov məsələsi” onun bu işdən də çıxarılmasına və ümumiyyətlə, işsiz qalmasına səbəb olur. Halbuki “Nəriman Nərimanov məsələsi” ortalığa atılanda o, özünə məzuniyyət götürmüşdü və bu işə onun heç bir aidiyyəti yox idi. Buna baxmayaraq qəzetin rəhbər vəzifə tutan şəxsləri “bu işi” ört-basdır edərək günahı redaktor müavininin, yəni Məmməd Arazın üstünə atmaqla öz yaxalarını kənara çəkmişdilər. Nəticədə, Məmməd Araz istirahətinin ən gözəl anlarında, günlərində bu pis, ədalətsiz, haqsız xəbəri aldı. Ədalətin bərpə olunması, özünün günahsız olduğunu sübut etmək üçün teleqram vurmadığı, məktub yazmadığı rəhbər dairə qalmamışdı. Onun bu məktubları isə sadəcə olaraq cavabsız qalırdı, cavabsız saxlanılırdı. Vəziyyətin elə bu məqamında görkəmli elm xadimi, ziyalı, əvəzsiz şəxsiyyət, akademik Həsən Əliyev aylarla işsiz qalan Məmməd Arazı “Azərbaycan təbiəti” jurnalında baş redaktor vəzifəsində işləməyi təklif edir. Jurnal proyektı başlayır və bu işi öz üzərinə götürən şair ömrünün sonuna kimi bu jurnalda baş redaktor olaraq çalışır.

(Davamı var)

Sevinc NƏSİBOĞLU,
9-cu sinif şagirdi,
şair-publisist, AJB üzvü